

Rebecca Solnit

Matka všetkých otázok

INAQUE

Preklad
Aňa Ostrihoňová

Rebecca Solnit

Matka všech otázok

Rebecca Solnit
THE MOTHER OF ALL QUESTIONS

COPYRIGHT © 2017 by Rebecca Solnit
TRANSLATION © Aňa Ostrihoňová 2024
COPYEDITING Jana Obert
COVER © Arriba!

Slovak edition © Inaque 2024
Printed in the Slovak Republic
ISBN 978-80-8207-251-1
ISBN e-book 978-80-8207-252-8

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať so zámerom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Rebecca Solnit

Matka všech otázok

INAQUE

V nádeji, že budeme pokračovať s láskou k no-
vým ľuďom a ich nádhernému kriku:

Atlas,

Ella a Maya,

Isaac a Martin,

Berkeley,

Brooke, Dylan a Solomon,

Daisy a Jake, a vďaka čitateľkám a čitateľom
a všetkým, čo robia problémy.

ÚVOD

Najdlhšia a najnovšia esej v tejto knihe je o mlčaní a začala som ju písať s myšlienkou, že sa zameriam na mnohé spôsoby, akými sú ženy umlčovane. Čoskoro som si však uvedomila, že neoddeliteľnou súčasťou tejto témy sú spôsoby, akými sú umlčovaní muži, a že každý z nás žije v prepletenom systéme mlčania vrátane recipročného, ktoré nazývame rodovými rolami. Toto je feministická kniha, no nie je to kniha len o skúsenostiach žien, ale o skúsenostiach nás všetkých – mužov, žien, detí a ľudí, ktorí spochybňujú binárnosť a hranice rodu.

Táto kniha sa zaoberá mužmi, ktorí sú horlivými feministami, ako aj mužmi, ktorí sú sériovými násilníkmi, a je napísaná s vedomím, že kategórie nie sú nepriedušné a musíme ich používať provizórne. Zaoberá sa rýchlymi spoločenskými zmenami oživeného feministického hnutia v Severnej Amerike a na celom svete, ktoré nemení len zákony. Mení naše chápanie súhlasu, moci, práv, rodu, hlasu a zastúpenia. Je to nádherné transformačné hnutie, ktoré vedú najmä mladí ľudia na univerzitách, sociálnych médiách či v uliciach, a môj obdiv k tejto nebojácne sa neospravedlňujúcej novej generácii feministiek a aktivistov za ľudské práva je obrovský. Rovnako ako moje obavy z reakcie, ktorá je sama osebe dôkazom hrozby, ktorú femi-

nizmus ako súčasť širšieho projektu oslobodenia predstavuje pre patriarchát a status quo.

Táto kniha je prehliadkou masakrov, oslavou oslobodenia a solidarity, pochopenia a empatie, ako aj študovaním pojmov a nástrojov, pomocou ktorých môžeme toto všetko skúmať.

MATKA VŠETKÝCH OTÁZOK (2015)

Pred niekoľkými rokmi som prednášala o Virginii Woolfovej. Počas diskusie sa zdalo, že mnohých ľudí najviac zaujala téma, či mala mať Woolfová deti. Na otázku som poctivo odpovedala a poznamenala som, že Woolfová zrejme uvažovala o deťoch už na začiatku svojho manželstva, keď videla, ako sa jej sestra Vanessa Bellová teší z vlastných detí. Časom to však začala považovať za nerozumné, možno vzhľadom na vlastnú psychickú labilitu. Alebo možno, naznačila som, chcela byť spisovateľkou a život zasvätiť umeniu, čo sa jej s mimoriadnym úspechom podarilo. V rozhovore som s uznaním citovala jej opis vraždy „anjela v dome“, vnútorného hlasu, ktorý mnohým ženám hovorí, aby boli obetavými služobníkmi domáckosti a mužského ega. Bola som prekvapená, že obhajoba priškrtienia ducha konvenčnej ženskosti by mala viesť k takejto diskusii.

Mala som prítomným povedať, že naše úvahy o Woolfovej reprodukčnom stave sú uspávajúcou a zbytočnou odbočkou od veľkolepých otázok, ktoré kladie jej dielo. (Myslím si, že v istom okamihu som vyhlásila: „Kašľať na to,“ čo znamenalo to isté a posunulo nás ďalej.) Koniec koncov veľa ľudí má deti, len jedna žena však vytvorila *K majáku* a *Tri guiney*, a o Woolfovej sme diskutovali práve z tohto dôvodu.

Takýto sled otázok mi bol dosť známy. Pred desiatimi rokmi, počas rozhovoru, ktorý sa mal týkať knihy o politike, ktorú som napísala, britský novinár trval na tom, že namiesto rozhovoru o produktoch mojej mysle by sme mali hovoriť o plodoch môjho lona, respektíve o ich nedostatku. Na pódiu sa neustále vracal k tomu, prečo nemám deti. Žiadna moja odpoveď ho neuspokojila. Podľa neho by som deti mala mať a je nepochopiteľné, že ich nemám, a tak sme sa museli rozprávať o tom, prečo ich nemám, a nie o knihách, ktoré mám.

Keď som zišla z pódia, PR asistentka môjho škótskeho vydavateľstva – štíhla, asi dvadsaťročná, v ružových balerínkach a s pekným zásnubným prsteňom – sa zúrivo mračila. „Muža by sa na to nikdy nespýtal,“ odfrkla. Mala pravdu. (Teraz to používam vo forme otázky, aby som zabrzдила pýtajúcich sa: „Spýtali by ste sa to muža?“) Zdá sa, že nutkanie klásť takéto otázky vychádza z pocitu, že neexistujú ženy, päťdesiatjeden percent ľudského druhu, ktoré sú vo svojich túžbach rovnako rozmanité a rovnako záhadné ako zvyšných štyridsaťdeväť percent, ale len žena, ktorá sa musí vydať, plodiť, musí púšťať mužov dnu a deti von, ako nejaký výťah pre ľudský druh. Vo svojej podstate nie sú tieto otázky otázkami, ale tvrdeniami, že my, ktorí si namýšľame, že sme jednotlivci, čo si sami určujú smer, sa mýlime. Mozgy sú individuálne javy, ktoré vytvárajú divoko odlišné produkty, maternice rodia jeden druh stvorenia.

Ako to už býva, existuje veľa dôvodov, prečo nemám deti: viem používať antikoncepciu; hoci

deti milujem a som rada tetou, milujem aj samotú; vychovávali ma nešťastní a nevlúdni ľudia a ja som nechcela ani kopírovať ich výchovu, ani vytvárať ľudské bytosti, ktoré by ku mne mohli cítiť to, čo som niekedy cítila k svojim rodičom; planéta nie je schopná uživiť viac ľudí prvého sveta a budúcnosť je veľmi neistá; a naozaj som chcela písať knihy, čo je dosť náročné povolanie. Nie som dogmatická, pokiaľ ide o to, že nemám deti. Za iných okolností som ich mohla mať a bolo by mi dobre – tak ako teraz.

Niektorí ľudia deti chcú, ale nemajú ich z rôznych súkromných dôvodov: zdravotných, citových, finančných, profesionálnych; iní deti nechcú a do toho tiež nikomu nič nie je. To, že sa na túto otázku dá odpovedať, neznamená, že je niekto povinný to robiť alebo že by sa mala klásť. Novinárovu otázku som považovala za neslušnú, pretože predpokladala, že ženy by mali mať deti a že reprodukčné aktivity ženy sú, prirodzene, verejnou záležitosťou. Ale oveľa dôležitejšie je, že keď takáto otázka zaznie, automaticky sa predpokladá, že existuje len jeden správny spôsob, ako má žena žiť.

Ale aj tvrdenie, že existuje jediný správny spôsob, môže byť príliš optimistické, keďže aj matky sú neustále považované za nedostatočné. S matkou sa môže zaobchádzať ako so zločincem, pretože nechala svoje dieťa päť minút osamote, hoci otec dané dieťa nechal osamote niekoľko rokov. Niektoré matky mi povedali, že keď sa im narodili deti, začalo sa s nimi zaobchádzať ako s bytosťami bez mozgu, ktoré si netreba všímať. Mnohým

ženám v mojom okolí bolo povedané, že ich nemožno brať profesionálne vážne, pretože sa raz začnú venovať rozmnožovaniu. A o mnohých profesionálne úspešných matkách sa predpokladá, že niekoho zanedbávajú. Neexistuje dobrá odpoveď na otázku, ako byť ženou. Umenie môže spočívať skôr v tom, ako túto otázku odmietnuť.

Hovoríme o otvorených otázkach, ale jestvujú aj uzavreté otázky, na ktoré je len jedna správna odpoveď, aspoň pokiaľ ide o pýtajúceho sa. Sú to otázky, ktoré vás tlačia do stáda alebo na vás útočia za to, že sa od neho odlišujete, otázky, ktoré obsahujú odpovede a ich cieľom je vynucovanie a trestanie. Jedným z mojich životných cieľov je zvládnuť rozhovor ako rabín, a teda vedieť odpovedať na uzavreté otázky otvorenými otázkami, vďaka vnútornej autorite byť dobrou strážkyňou, keď sa priblížia votrelci, a aspoň sa spýtať: „Prečo sa to pýtate?“ Zistila som, že toto je vždy dobrá odpoveď na nepriateľskú otázku – a uzavreté otázky zvyknú byť nepriateľské. Ale v deň výsluchu o rodení detí som zostala zaskočená (a unavená z časového posunu), a tak som mohla len premýšľať: Prečo sa také zlé otázky kladú tak predvídateľne?

Možno je súčasťou problému to, že sme sa naučili žiadať od seba nesprávne veci. Naša kultúra je presiaknutá istou pop-psychológiou, ktorej posadnutosťou je otázka: Ste šťastní? Pýtame sa ju tak automaticky, že sa zdá prirodzené priať si, aby mal lekárnik stroj času a do Bloomsbury dodal doživotnú zásobu antidepresív, aby sa s nikým neporovnateľná feministická prozaička mohla preorientovať na produkciu Woolfovej potomstva.

Otázky o šťastí vo všeobecnosti predpokladajú, že vieme, ako vyzerá šťastný život. Šťastie sa často opisuje ako výsledok toho, že máme veľa vecí „na poriadku“ – manžela, manželku, potomkov, súkromný majetok, erotické zážitky –, hoci stačí milisekunda zamyslenia a spomenieme si na nespočetné množstvo ľudí, ktorí to všetko majú, no napriek tomu sú nešťastní.

Neustále sú nám vnucované univerzálne vzorce, ale tieto vzorce často a brutálne zlyhávajú. Napriek tomu prichádzajú znova. A znova a znova. Stávajú sa väzením a trestom; väzenie predstavivosti uväzňuje mnohých vo väzení života, ktorý je správne namiešaný podľa receptu, a predsa je úplne nešťastný.

Problém môže byť literárny: je nám predstretá jediná línia príbehu o tom, v čom spočíva dobrý život, hoci nemálo ľuďom, ktorí sa touto líniou riadia, sa žije zle. Tvárime sa, akoby existovala len jedna dobrá zápleтка s jedným šťastným koncom, zatiaľ čo všade okolo nás kvitne – a vädne – nespočetné množstvo podôb života.

Dokonca ani ľudia prežívajúci najlepšiu verziu známeho príbehu nemusia nájsť za odmenu šťastie. To však nemusí byť nevyhnutne zlé. Poznám ženu, ktorá bola sedemdesiat rokov láskyplne vydatá. Prežila dlhý a zmysluplný život, ktorý žila podľa svojich zásad, a jej deti ju milujú a rešpektujú. Nenazvala by som ju však šťastnou, jej pohľad na svet ovplyvnil súcit so zraniteľnými a starosť o budúcnosť. To, čo prežíva namiesto šťastia, si vyžaduje precíznejší jazyk. Existujú úplne iné kritériá dobrého života, na ktorých môže človeku záležať viac – milovať a byť milovaný ale-

bo spokojnosť, česť, zmysel, hĺbka, angažovanosť, nádej.

Súčastou môjho vlastného spisovateľského úsilia bolo nájsť spôsob, ako oceniť to, čo je neuchopiteľné a prehliadané, ako opísať nuansy a odtiene významu, ako osláviť verejný a osamelý život a – ako povedal John Berger – ako nájsť „iný spôsob rozprávania“, čo je jedným z dôvodov, prečo je skľučujúce, keď sa vám pod nohy valia polená starého spôsobu rozprávania.

Konzervatívna „obrana manželstva“, ktorá je v skutočnosti len obranou starého hierarchického usporiadania, akým bolo heterosexuálne manželstvo, skôr než ho feministky začali reformovať, nepatrí, žiaľ, len konzervatívcom. Priveľa ľudí v spoločnosti je zakorenených v oddanej viere, že na heterosexuálnej dvojčlennej domácnosti je niečo magicky úžasné pre deti, čo vedie mnohých ľudí k tomu, aby zostávali v nešťastných manželstvách, ktoré sú deštruktívne pre všetkých v dosahu. Poznám ľudí, ktorí dlho váhali opustiť hrozné manželstvá, pretože starý recept tvrdí, že situácia, ktorá je hrozná pre jedného alebo oboch rodičov, bude nejakým spôsobom prospešná pre deti. Dokonca aj ženy s násilnými manželmi sú často vyzývané, aby zotrvali v situáciách, ktoré majú byť kategoricky také úžasné, že na detailoch nezáleží. Forma víťazí nad obsahom. A predsa som videla radosť z rozvodu a nespočetné podoby, ktoré môžu mať šťastné rodiny, znova a znova, od jedného rodiča a jedného dieťaťa až po nespočetné formy viacpočetných domácností a rozvetveného príbuzenstva.

Keď som napísala knihu o sebe a svojej matke, ktorá sa vydala za brutálneho biznismena, mala štyri deti a často v nej vrel hnev a nešťastie, prepadla ma novinárka otázkou, či môj násilnícky otec je dôvodom, prečo som si nenašla životného partnera. Jej otázka bola zatažená prekvapujúcimi domnienkami o tom, čo som zamýšľala urobiť so svojím životom, a o jej práve doň zasahovať. Myslela som si, že kniha *The Faraway Nearby* (Vzdialená blízkosť) je tichým, nenápadným rozprávaním o mojej dlhej ceste k naozaj peknému životu a pokusom vyrovnáť sa s matkiným hnevom vrátane pôvodu jej zúrivosti v jej uväznení v konvenčných ženských rolách a očakávaniach.

V živote som urobila to, čo som si zaumienila, avšak nezhodovalo sa to s tým, čo predpokladala moja matka alebo osoba, ktorá viedla rozhovor. Rozhodla som sa písať knihy, byť obklopená veľkorysími, skvelými ľuďmi a zažiť veľké dobrodružstvá. Jedným z týchto dobrodružstiev boli muži – romániky, flirty a dlhodobé vzťahy –, ale aj vzdialené púšte, arktické moria, vrcholky hôr, povstania a katastrofy, skúmanie myšlienok, archívov, záznamov a životov.

Zdá sa, že pravidlá naplneného života určované spoločnosťou spôsobujú veľa nešťastia, a to tak u tých, ktorí sú stigmatizovaní za to, že ich nedokážu alebo nechcú plniť, ako aj u tých, ktorí sa im podriaďujú, ale nenachádzajú šťastie. Samozrejme, existujú ľudia, čo žijú veľmi štandardne a sú veľmi šťastní. Poznám zopár z nich, rovnako ako poznám veľmi šťastných bezdetných ľudí, ako aj mníchov, kňazov a opátov žijúcich v celibáte,

rozvedených homosexuálov a všetko medzi tým. Minulé leto viedol moju kamarátku Emmu k otáru jej otec a hneď za ním kráčal jeho manžel s Emminou matkou. Oni štyria a dnes už aj Emmin manžel tvoria výnimočne milujúcu a súdržnú rodinu, ktorá sa angažuje v úsilí o spravodlivosť prostredníctvom politiky. Na oboch svadbách, na ktorých som bola toto leto, boli dvaja ženisi a žiadne nevesty; na prvej z nich jeden zo ženíchov plakal, pretože väčšinu života nemal na manželstvo právo a nikdy si nemyslel, že sa dočká vlastnej svadby.

Stále sa však vracajú tie isté otázky, hoci často pôsobia skôr ako systém vynucovania. Podľa tradičného svetonázoru je šťastie v podstate súkromné a sebecké. Rozumní ľudia sledujú svoj vlastný záujem, a keď sa im to darí, majú byť šťastní. Samotná definícia toho, čo znamená byť človekom, je úzka a altruizmus, idealizmus a verejný život (okrem formy slávy, postavenia alebo materiálneho úspechu) majú na nákupnom zozname málo miesta. Myšlienka, že život by mal hľadať zmysel, sa objavuje len zriedka. Nielenže sa predpokladá, že štandardné činnosti sú prirodzene zmysluplné, ale považujú sa za jediné zmysluplné možnosti.

Jedným z dôvodov, prečo sa ľudia upínajú na materstvo ako na kľúč k ženskej identite, je presvedčenie, že deti sú spôsobom, ako naplniť svoju schopnosť milovať. Ale okrem vlastného potomstva možno milovať množstvo vecí, existuje toľko vecí, ktoré potrebujú lásku, na svete je veľa práce, ktorú má láska vykonať.

Hoci mnohí spochybňujú motívy bezdetných

ľudí, ktorých považujú za sebcov, pretože odmietajú obeť, ktoré prináša rodičovstvo, často zabúdajú na to, že tým, ktorí svoje deti intenzívne milujú, môže zostať menej lásky pre zvyšok sveta. Spisovateľka Christina Luptonová, ktorá je tiež matkou, nedávno opísala určité veci, ktorých sa vzdala, keď ju pohltili náročné úlohy materstva, vrátane...

... všetkých spôsobov starostlivosti o svet, ktoré sú ťažšie overiteľné ako rodičovstvo, ale sú rovnako nevyhnutné pre rozvoj detí. Mám na mysli písanie a kreativitu, politiku a aktivizmus, čítanie a verejné vystúpenia, protesty, vyučovanie a filmovú tvorbu... Väčšina vecí, ktoré si najviac cením a verím, že prinášajú zlepšenie ľudstva, sú brutálne nezlučiteľné s konkrétnou a imaginatívnou prácou v oblasti starostlivosti o deti.

Jednou z fascinujúcich vecí v súvislosti s prípadom Edwarda Snowdena pred niekoľkými rokmi bola neschopnosť mnohých ľudí pochopiť, prečo sa mladý muž vzdal receptu na šťastie – vysokého platu, istoty zamestnania, domova na Havaji – a stal sa najhľadanejším utečencom na svete. Títo ľudia vychádzali z predpokladu, že všetci sú sebeckí, takže Snowdenovým motívom musí byť zisťovacia snaha o získanie pozornosti alebo peňazí.

Počas prvej vlny komentárov Jeffrey Toobin, právny expert časopisu *New Yorker*, napísal, že Snowden je „monumentálny narcis, ktorý si zaslúži väzenie“. Iný komentátor vyhlásil: „Myslím si, že v Edwardovi Snowdenovi sme našli len narcistického mladíka, ktorý sa rozhodol, že je múdrejší

ako my ostatní.“ Iní predpokladali, že prezrádza vládne tajomstvá USA, pretože mu zaplatila nepriateľská krajina.

Snowden vyzeral ako človek z iného storočia. V prvej komunikácii s novinárom Glennom Greenwaldom sa nazval Cincinnatusom – podľa rímskeho štátnika, ktorý konal v prospech spoločnosti bez toho, aby sa usiloval o vlastné blaho. Naznačovalo to, že Snowden po svoje ideály a vzory zašiel ďaleko od štandardných vzorcov šťastia. Iné epochy a kultúry si často kládli iné otázky ako my teraz: Čo najzmysluplnejšie môžete vo svojom živote urobiť? Aký je váš prínos pre svet alebo komunitu? Žijete v súlade so svojimi zásadami? Aké poslanstvo po vás ostane? Aký význam má váš život? Možno je naša posadnutosť šťastím spôsob, ako si neklásť ďalšie otázky, spôsob, ako ignorovať, aký priestranný môže byť život, aká efektívna môže byť práca a aká ďalekosiahla dokáže byť láska.

Podstatou otázky šťastia je paradox. Todd Kashdan, profesor psychológie na Univerzite Georgea Masona, pred niekoľkými rokmi informoval o štúdiách, ktoré dospeli k záveru, že ľudia, ktorí si myslia, že byť šťastný je dôležité, s vyššou pravdepodobnosťou upadnú do depresie: „Neustála snaha stať sa šťastnejším, pričom šťastie sa stáva hlavným cieľom života, bráni tomu, aby ste sa skutočne stali šťastnými.“

V Británii som napokon zažila svoju rabínsku chvíľu. Po prekonaní pásmovej choroby ma na pódiu spovedala žena so sladkým, ľubozvučným prízvukom. „Takže,“ trlikovala, „boli ste zranená

ľudstvom a utiahli ste sa do prírody, aby ste našli útočisko.“ Záver bol jasný: bola som výnimočne poľutovaniahodný exemplár na výstave, čierna ovca v stáde. Obrátila som sa k publiku a spýtala sa: „Bol niekto z vás niekedy zranený ľudstvom?“ Smiali sa so mnou a v tej chvíli sme vedeli, že všetci sme čudní, všetci sme v tom spolu a že riešenie vlastného utrpenia a zároveň učenie sa nespôsobovať ho iným je súčasťou nášho poslania. Rovnako ako láska, ktorá má veľa podôb a môže byť zameraná na množstvo vecí. V živote sa oplatí klásť veľa otázok, ale možno, ak sme múdri, dokážeme pochopiť, že nie na každú otázku treba odpovedať.